

Neljas peatükk

NIMISTU KOOSTAMINE

50. Arhiivi nimistu tuleb peajoontes koostada arhiivi esialgse organisatsiooni järgi.

Selle reegli kiitis heaks Arhivaaride Ühing. Leppinud kokku, et arhiivi korraldamine peab olema kooskõlas arhiivi vana organisatsiooniga (vt § 16), on ilmne, et samamoodi tuleb selle järgi kokku panna ka nimistu. Ometi ei ole see absoluutselt vältimatu. Mõeldav ju oleks, et meie põhimõtete järgi korraldatud arhiivis võib kõik eraldi kirjeldatud säilikud sättida ka lihtsalt kronoloogilisse järjekorda. Selline meetod tundub ehk väga soovitatav mõnele, kes meie arhiivikäsitlusest eriti ei hooli. Meie aga oleme seisukohal, et niisugune meetod ei tasu ennast ära. Tõtt-öelda oleks see äärmiselt keerukas. Iga dokumendi kirjeldus peaks viitama õige nimistu (*eigenlijken inventaris*) säilikule ja pikapeale on arhivaaril praktiliselt võimatu säilitada korda nii peenelt organiseeritud arhiivis. Pealegi oleks arhiivile niisuguse topeltnimistu koostamise ainus eelis (nimelt see, et arhiivi kasutaja leiab iga dokumendi nimistust hõlpsalt üles, ilma et arhiivi ennast peaks uurima) saavutatav ainult juhul, kui kausta kõik dokumendid oleksid varustatud ristviitega kausta teistele dokumentidele, kusjuures dokumentide vastastikuste sidemete uurimine valmistaks arhiivi kasutajale taas tohutuid raskusi. Ka ei vastaks äsjakirjeldatud süsteemi järgi koostatud nimistu enam üldse meie poolt kehtestatud nõudele, et nimistu olgu arhiivi *juhend*. Seda saab nimistu olla küll ainult siis, kui tema ülesehitus vastab täiesti arhiivile, millest nimistu annab ülevaate, mida märkustes on täpsustatud.

Nõnda tuleb meil jääda kindlaks, et nimistu kord (kui mõni puhtpraktilistel põhjustel tehtud väike kõrvalekalle välja arvata) peab vastama arhiivi algsele organisatsioonile. Pärast eelnevalt öeldut on ilmne, et nõnda vastab nimistu üldiselt ka arhiivi loonud administratiivse organi organisatsioonile.

Juhindudes nimetatud põhimõttest, jaotab arhivaar oma nimistu vastavalt olukorrale; siinkohal saab osundada ainuüksi põhimõttele. Vahest võib seda põhimõtet siiski näidete abil teatud määral selgitada. Provintsiaal- ja munitsipaalarhiivide puhul määravad nimistu peamised jaotused ära kõikvõimalikud administratiivsed organid⁵⁰ (esimeste puhul on provintsiaalkogu arhiivis saadikutekogu (*gedeputeerden*), kirikuvarade koja (*directiekamer der geestelijke goederen*) jt arhiivid; teiste puhul on rae- ja *schepen*'ite arhiivide kõrval finantskoja, hoolekandekoja (*aalmoezenierskamer*), vaeslastekoja (*momboirkamer*) jt arhiivid). Külade administratsioonile (*dorpsbesturen*) piisab tihti ühestainsast jaotusest, mis jaguneb kaheks: administreerimiseks ja õigusemõistmiseks, sageli tuleb küll vöormündrite (*kerkmeesters*) arhiivile teha eraldi alajaotus, teinekord on seda vaja ka poldrite eestseisusele, sest kaks ülalnimetatud institutsiooni kuulusid ühtaegu küla juhtkonna kompetentsi ja alati ei ole võimalik kolme arhiivi vahele selget piiri tõmmata. Laia jurisdiktsiooniga mõisate arhiivides moodustavad feodaalõigusi puudutavad dokumendid üldiselt üsna väikese osa mõisate omanike hoopis arvukamate perekonnapaberite (abielukontrahtide, testamentide, vara kinnistamisotsuste jms) ja maaomandiga seotud dokumentide kõrval, millest tuleb moodustada kaks uut jaotust. Kiriklike kapiitlite puhul on lisaks kanooniliste õiguste ja kirikuteenistusega seotud üldjaotusele vaja jaotust, mis vastaks erinevatele administratiivsetele talitustele. Ka kloostrite puhul annab erinevad administratiivsed ülesanded vahel jagada eraldi jaotustesse. Siin tuleb otsustada kogemuste põhjal, mis vormivad ajapikku välja teatud reeglid, mida kasutada ka teiste arhiivide puhul.

⁵⁰ Et nende allasutuste arhiivid moodustavad samas osa provintside ja munitsipaaladministratsioonide arhiivist, sellest on juttu § 54. (*orig märkus*)

51. *Avalike administratiivorganite arhiivides on üldjuhul vajalik jaotamine erinevatesse kronoloogilistesse jaotustesse; iga olulise muutuse korral administratiivorgani organisatsioon tuleks nimistus alustada uut jaotust.*

Nagu juba täheldatud (§ 16), on arhiivi organisatsioon tihedalt seotud seda loonud administratiivse organi või ametniku tegevusvaldkonnaga. Sellest järeldub, et iga oluline muutus niisuguse organi või niisuguse ameti organisatsioonis tähendab olulist muutust ka arhiivi korralduses. Kui muutusid administratiivorgani funktsioonid, alustati ka väljaminevate ja sissetulevate dokumentide uute toimikutega ja uute registriraamatutega või muutus vähemalt üsna oluliselt olemasolevate toimikute ja registrite sisu. Sellisel juhul on täiesti loomulik alustada ka arhiivis uut kronoloogilist jaotust, vähemalt juhul, kui muudatus puudutas administratiivorganit tervikuna; kui aga muutus oli väiksema haardega, võib teinekord piisata uuest alajaotusest. Utrechti piiskopkonna ülevõtmisega 1528. aastal⁵¹ laienesid oluliselt Hollandi Arvelduskoja funktsioonid ja arhiivi moodustati uus jaotus; 1528. aastaga ei pruugi arhiivis tervikuna uut kronoloogilist jaotust sellepärast ometi veel alustada, kuivõrd Arvelduskoja teised funktsioonid jäid muutmata.

Arhiivi organisatsiooni täielik uuendamine langeb üldiselt kokku suurte poliitiliste sündmustega. Kui provintsiaalkogu või provintsiaalkogus hääleõigusega linna valitsus liitus Hispaania-vastase ülestõusuga, muutus reeglina sellega seoses organi kogu poliitiline situatsioon, nõnda et arhiivis on seetõttu soovitatav sellest alates alustada täiesti uut jaotust. Ülestõus ei mõjutanud sel määral külade administratiivseid organeid ega neid linnu, millel polnud provintsiaalkogus hääleõigust. Ülestõusu mõju arhiivi organisatsioonile on aga tähelepanuväärne isegi väikelinnades, juhtusid need olema hääleõiguslikud (näiteks Montfoort).

Vähem olulised ei olnud muutused ka Prantsuse ülemvõimu ajal. 1795. aastal muutus peaaegu igal pool linnade ja külade administratiivorganisatsioon; seni kehtinud stabiilne olukord lõppes, vaevalt oli üks administratsioon paika pandud, kui uus ja muutunud funktsioonidega administratsioon selle taas välja vahetas. Nõnda ei ole soovitatav iga organisatsiooni puhul arhiivis uut jaotust alustada, vaid pigem liita need ühte jaotusesse, mis algaks vana administratsiooni kaotamisega ja lõpeks linna magistraadi ametissekutsumisega. Prantsuse munitsipaalvalitsuse organisatsioon, mis ei vastanud mingis mõttes, ei funktsioonidelt ega territoriaalsetelt piiridelt eelnevale organisatsioonile, nõuab kahtlemata arhiivis alati uue jaotusega alustamist. Provintsiaalvalitsuse puhul ei lange eraldusjoon alati 1795. aastale. Provintsi administreerimine tollal tõepoolest väga palju muutus, ainult et organisatsioon, mis provintside iseseisvuse kaotamisega 1798. aastal taas muutus, kadus 1799. aastal uue departemangukorralduse kehtestamisega täiesti. Sellepärast on provintsiaalarhiivides reeglina parem uue kronoloogilise jaotusega alustada mitte enne 1799. aastat. Teiste asutuste puhul on arhiivi ajaloolised jaotused siiski teistsugused. Tuletagem näiteks meelde mittepärusmaade⁵² liitmist Burgundia-Austria Madalmaadega, uute piiskopkondade loomist, Maapäeva (*Landraad*) ajutist otsust Utrechti kapiitli staatuse kohta 1582. aastal või kirikureformi 1816. aastal. Ilmselt ei ole selles küsimuses võimalik paika panna täpseid reegleid.

Soovitatav on tähelepanu juhtida eelkõige teatud teistele momentidele. Uue jaotusega alustamiseks ei olegi vaja administratiivorgani täielikku ümberkorraldamist, sellele teise nime või töökorralduses teiste funktsioonide andmist. Hispaania-vastases ülestõusus midagi niisugust ei toimunud; maahärrade (*landsheer*) kadumine administratsioonist iseeneest tõi aga administratiivorganite omadustesse kaasa nii arvestatavaid muutusi, et igal juhul osutub oluliseks uue jaotuse loomine.

⁵¹ Karl V poolt. (märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele)

⁵² S.o maad, mis pärusõiguse alusel ei kuulunud Karl V-le. (märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele)

Uute jaotuste alustamine oluliste ajalooliste sündmustega, olgu selleks Felipe II kukutamine, Münsteri leping või iseseisvuse taastamine 1813. aastal, tuleb küll täiesti hukka mõista. Sest olgu nende tähtsus meie isamaa ajaloos ja konstitutsionaalses seadusandluses kui tahes suur, halduskorraldust need ei mõjutanud. Maahärrade funktsioonid olid provintsiaalkogudele ja linnahalduritele (*stadhouders*) üle läinud ammu enne, kui maahärra võim ametlikult tühistati; Ühendatud Provintside Vabariik (*de republiek der Zeven Provinciën*) oli eksisteerinud juba pikka aega, enne kui Münsteri leping selle legaliseeris, ja iseseisvuse taastamine 1813. aastal ei toonud esialgu kaasa muid muutusi peale selle, et prefektid nimetati ülemkomissarideks, alamprefektid komissarideks, linnapead presidentideks või pürjermeistriteks ja abilinnapead viitse-pürjermeistriteks. Provintside ja linnade administratiivorganid reorganiseeriti alles mõnevõrra hiljem. Seda arvesse võttes ei pea praegune jaotus vanadeks ja uuteks arhiivideks paika; seda arvesse võttes oleks samas ebaotstarbekohane tõsta ka eraldusjoon 1848. aastale. Valitsusasutustes algas uus ajajärk alles põhi-seadusest tulenevate seaduste rakendamise (vt § 14).

Viimaks võiks siinkohal osundada tõsiasjale, et 1795. ja järgnevate aastate administratiivsed muudatused ei peaks tegelikult viima vahetegemiseni ühe ja sama arhiivi erinevate alajaotuste, vaid erinevate arhiivide vahel (provintsi puhul provintsiaalkogude arhiivid, esindajatekogude arhiivid, üleminekuaja administratiivvõimude (*Intermediair Administratief Bestuur*) arhiivid, departemangude arhiivid, jne; linnaomavalitsuste puhul ei pruugi nimetused alati sobida). Kuivõrd kõik administratiivorganid võtsid aga üle oma eelkäija arhiivi ja jätkasid vahel ka sama registri pidamist, siis alati ei pruugi neil arhiividel vahet teha (vt § 53). Muidugi tuleks tähelepanu juhtida ühe arhiivi asendumisele teisega, nagu viidatud § 61.

52. Iseseisva administratiivorgani arhiivi tuleb reeglina korraldada ja kirjeldada eraldi, isegi kui selle õigused ja funktsioonid on hiljem teisele organile üle läinud.

See reegel, mille minister omal ajal valitsusasutuste arhiive kirjeldades kehtestas, on kooskõlas Kuningriigi arhivaaride nõupidamisel vastuvõetud reegluga selle alljärgnevas vormis: "*Iseseisvate korporatiivsete organite administratiivsete ametkondade arhiive ei tohi reeglina kokku sulatada teiste korporatiivsete organite arhiividega, isegi kui ühe organi õigused on edasi läinud teisele.*" Antud juhul me oleme meelsasti valmis heaks kiitma ministri teksti, mis tundub olevat parem. Pärast seda, mis ülalpool (§ 1) öeldud väljendi "korporatiivne organ" väljajätmise kohta, on ilmne, et järjepidevuse mõttes tuleb seda teha ka siinkohal. Riigiarhivaaride kasutatud väljend "kokku sulatada (*samengesmolten*)" on pealegi ebaõnnestunud, sest keegi ei saanud ju ometi silmas pidada kahe heterogeense arhiivi "kokkusulatamist"; ministri tekst annab mõtte edasi täpsemalt. Küll aga oleme me endale lubanud seda, et võtsime vanast määratlusest üle sõna "reeglina". Reegel iseenesest ju erandeid teha lubab, nagu näiteks ülalpool, eelmise paragrahvi selgituse lõpuosas mainitud juhtumil, kui administratiivne organ on täiesti reorganiseeritud; tegelikult on sellega loodud küll uus organ, mis on aga saanud oma õigused ja funktsioonid vanalt, ja nõnda, nagu ülal osundatud, ei tundu sellegipoolest otstarbekas korraldada ja kirjeldada eraldi niisuguste järjestikuste organite arhiive, mis kuuluvad kokku. Olulisem on teine muutus. Riigiarhivaaride definitsioonis räägiti ainuüksi ühe organi "õiguste" üleandmisest teisele, ja seda ka järgmises, samuti nende poolt vastuvõetud paragrahvis, mis annab mõnevõrra erineva definitsiooni kui seda on meie "õiguste ja funktsioonide" edasiandmine. Paragrahvi sõnastuse muutmine oli ent meie meelest siiski õigustatud; isegi mõlema, õiguste ja funktsioonide üleandmise korral, on ometi selge, et kahe iseseisva organi arhiive peab hoidma endiselt "lahus", kuigi meie arvamuse järgi on neid lubatud kirjeldada (vastavalt järgmisele paragrahvile) samas nimistus.

Reeglina on seotud § 5, mis määrab kindlaks, et nende eestseisuste või isikute arhiive, mille õigused või funktsioonid on üle läinud teistele eestseisustele või isikutele, tuleb hoida viimastega ühes hoidlas. Käesoleva paragrahvi mõte on kehtestada seisukoht, et sellest ei saa järeldada, nagu tuleks ühes hoidlas hoitavad arhiivid liita. Iga arhiiv jääb eraldi iseisvaks tervikuks, mida ei saa liita teiste iseseisvate arhiividega, mis on organiseeritud täiesti teistmoodi. Sel põhjusel on igal arhiivil, kui § 53 osundatud juhtum välja arvata, vaja ka oma eraldi nimistut.

Kui üldiselt peab see paika, siis vahel viib erinevate arhiivide kirjeldamine ühes nimistus lausa ilmsete absurdusteni, nimelt siis, kui kaks arhiivi, nagu sageli ette tuleb, on oma iseloomult erinevad. Kõige ilmekam näide siinkohal on võõrandatud kloostrid, mille vara ja õigused läksid üle provintsiiaalkogudele. Nii erinevate arhiivide kirjeldamine koos, ühe ja sama nimistu raames, kui seda on provintsi suveräänsel kolleegiumil ja kloostril, on (1) *võimatu*, sest iga arhiivi organisatsioon on loomulikult individuaalne ja erineb täiesti teise arhiivi omast; vastavalt meie poolt heakskiidetud süsteemile *ei saagi* seepärast kloostril olla provintsiiaalkogu arhiivis mingit kohta; (2) *ebasoovitav*, sest niisugune ühendus tekitaks ainult segadust ja takistaks mõlema arhiivi korraldusest üldise ülevaate saamist; (3) *tarbetu*, sest kahe arhiivi ühendamiseks ei ole ühtki tungivat põhjust. Loomulikult tuleb kloostril arhiivi nimistus selge sõnaga öelda, et kloostril varade ja õiguste hilisema ajaloo kohta saab andmeid, kui tutvuda provintsiiaalkogu arhiivi nimistuga; ainult et see ei ole veel põhjus, miks peaks viimase nimistut koormama niisuguse institutsiooni dokumentidega, millel selle *eksisteerimise ajal* provintsi administratiivorganiga absoluutselt mingit pistmist ju ei olnud.

53. Kui aga ühe administratiivse organi õigused ja funktsioonid läksid üle teisele nõnda, et viimase tegevusvaldkond laienes, võib likvideeritud organi arhiivi kirjeldada samas nimistut. Sellisel juhul tuleb nimetatud arhiiv paigutada nimistusse muidugi loogilises kohas, mitte aga seal, kus see juhtumisi põhiarhiivi toodi.

Reegel kiideti heaks Kuningriigi arhivaaride nõupidamisel, aga minister seda ei kinnitanud (vt küll § 70). Meie oleme endale võtnud vabaduse teha kaks muudatust: (1) vastavalt § 1 öeldule jätsime ära väljendi "korporatiivne organ"; (2) asendasime sõnad "koos teise administratiivse organi arhiiviga" sõnadega "teise administratiivse organi arhiivi nimistus". Muudetus sõnastus väljendab mõtet selgemalt, mis on eriti tarvilik, sest pidades silmas § 52 klauslit arhiivide lahushoidmise vajadusest õiguste ja funktsioonide ülevõtmisel, on vaja selgelt välja öelda, et hoolimata sellest on teatud erijuhtumitel võimalik kirjeldada niisugust arhiivi ka sama nimistu eraldi jaotuses.

Mõnel juhul võib kõrvalise arhiivi sama nimistu piiridesse mahutada tegelikult ilma ühegi vastuväiteta. Sedalaadi kombinatsioone oleks vast otstarbekam mitte kaaluda siis, kui ühelt administratiivselt organilt on teisele üle läinud ainult õigused. Reeglina (vaata eelmises paragrahvis juba toodud näidet võõrandatud kloostritest) on sündmuste arengu käigus kokku saanud kaks arhiivi liiga heterogeensed, et neid oleks võimalik liita. Kui aga ühelt administratiivselt organilt on teisele üle läinud nii funktsioonid kui ka õigused, või isegi funktsioonid üksi, siis on tegemist palju tihedama sidemega. Nõnda on selle sajandi jooksul⁵³ kõikides linnades erinevate linnajagude administreerimine läinud üle linnavalituse administratiivorganitele ja selle tulemusel on viimased üle võtnud ka linnajagude arhiivid; samamoodi on lugu sündide, abielude ja surmade riikliku registreerimise sisseadmisega, mil vanad kirikuraamatud anti üle raekodadele. Arhiivi kasutaja, kes teab, et

⁵³ 19. sajandil.

(märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele)

praegu täidab neid funktsioone munitsipaalne administratiivorgan, võib nõnda käepäraselt viia end kurssi ka ajalooga.⁵⁴

Asi on veelgi selgem, kui ühe eestseisuse funktsioonid ei lähe üle mitte teisele, juba olemasolevale eestseisusele, vaid ühe administratiivse organi funktsioonid lähevad üle uuele organile, mis vahetab vana välja, näit provintsiaalkogu funktsioonid lähevad üle esindajatekogule ja selle administratiivsetele organitele. Siinpuhul on olukord tõepoolest teistsugune: ühe organi õigused ja funktsioonid ei lähe tegelikult teisele üle, vaid üks organ *asendab* teise ja võtab kohe pärast oma loomist üle ka teise arhiivi. Niisugused kahe organi arhiivid ei ole teineteisest kauged kui kaks iseseisvat üksust, vaid üks on teise jätk. Kahe *niisuguse* arhiivi lahutamine, kuigi range loogika järgi tarvilik, annaks praktikas muidugi väga ebasoovitavaid tagajärgi (vt § 51 lõpp).

Kuhu tuleks nimistus paigutada niisugused lisatud (*geannexeerde*) arhiivid? Loogiliselt võttes oleks kõrvalise arhiivi vahelepanemiseks ainult üks sobiv koht, nimelt see, kus liсандunud arhiivi on mainitud sissetulnud dokumentidena, mille võttis vastu arhiivi endaga liitunud administratiivne organ. Seega peaks näiteks Utrechti piirkonnakohtute vanu arhiive, mis saadeti 1824. aastal kirjalisana Utrechti pürjermeistrile ja linnavalitsusele, tõttõelda mainima linnavalitsuse 1824. aasta sissetulnud dokumentide hulgas. Ainult et see oleks ilmselgelt naeruväärne; sealt ei hakkaks kohturegistreid keegi otsima. Seevastu sobib arhiiv panna nimistu eraldi jaotusena sellesse perioodi, mida arhiiv puudutab – ennekõike teistest linnaomavalitsusdokumentidest selgelt eraldatud omaette jaotusesse, nagu näeb ette § 52. Võib ehk leida neid, kes eelistavad arhiivi paigutada erinevate väiksemate toimkondade juurde või juhatavad selle juurde nimistu lisas. Sel pole erilist tähtsust; peamine on, et arhiivi ei segataks teiste organite või toimkondade arhiividega, mille vahele arhiiv nimistus on pandud.

54. Toimkondade ja ametnike arhiivid kuuluvad selle administratiivse organi arhiivi, mille raames nad oma funktsioone täide viivad.

Kuningriigi arhivaaride nõupidamisel vastuvõetud reegli on nüüd heaks kiitnud ka valitsus; samas on algselt figureerinud mõiste "korporatiivne organ" jäänud ära.

Toimkonnad ja ametnikud, kes täidavad oma funktsioone koos mingi administratiivse organiga, ei ole täiesti sõltumatud eestseisused või ametnikud. Nende olemasolu ja säilimine tuleneb nimetatud organist; nad on kas selle teenituses või kohustatud ellu viima mõnd selle funktsiooni. Nõnda on ilmne, et kuivõrd need toimkonnad või ametnikud on loonud arhiive, ei saa neid arhiive arvata täiesti iseseisvaks, vaid osaks selle administratiivse organi arhiivist, millega ollakse nii lähedalt seotud.

Selles paragrahvis viidatakse toimkondadele ja ametnikele, kes on selgituse järgi, mille andis Kuningriigi arhivaaride nõupidamisel vastava ettepaneku tegija, eksklusiivselt allutatud toimkonnad ja ametnikud. Provintsi ülemkohust, mis täitis tõepoolest osaliselt provintsi kõrgeima võimu, nimelt provintsiaalkogu funktsioone, ei saa ometi pidada provintsiaalkogule või maahärrale allutatud koguks; see võttis vastu iseseisvaid otsuseid, mida pidi respektseerima isegi provintsiaalkogu. Reeglina oli samasugune ka provintsi Arvelduskoja positsioon. Käesolevas paragrahvis ei ole silmas peetud niisuguseid, enamasti maahärrade ajal loodud eestseisuseid. Kui aga provintsiaalkogu moodustas toimkonna (ja just seda

⁵⁴ Samas võib ette tulla olukordi, kus selle nõuande järgimine annaks väga sobimatuid tulemusi. Nõnda näiteks: kui Utrechti provintsi ostis 1649. aastal ära Montfoorti vikondi valitsusala, läksid Utrechti provintside loomulikult üle mitte ainult mõisate õigused, vaid ka nende funktsioonid. Samal ajal anti provintside üle ka Montfoorti mõisate arhiiv. Ometi oleks selle arhiivi kirjeldamine provintsiaalarhiivi nimistus äärmiselt sobimatu, sest Montfoorti mõisate arhiiv on eelkõige perekonnaarhiiv, mis puudutab mõisate õigusi vaid siin-seal. (*orig märkus*)

peab silma käesolev paragrahv), mis koosnes kas tema enda liikmetest või teistest isikutest, et see uuriks, valmistaks ette või pööraks erilist tähelepanu mingile asjaolule, siis moodustab selle toimkonna arhiiv provintsiaalkogu arhiivi ühe osa. Nõnda usaldati möödunud sajandil⁵⁵ tammide järelvaatus Stad en Lande provintsis⁵⁶ toimkonnale, mis kandis nime "Saadikud täisvõimuga tammide üle". Toimkonna arhiiv moodustab osa Groningeni Stad en Lande provintsiaalkogu arhiivist. Teine näide: krooniadvokaadi arhiiv on osa kohtu arhiivist, kus ta oma funktsioone täidab.

Siinkohal tuleks pidada meeles, et mitte iga toimkond ega iga ametnik ei moodusta arhiivi. Järgmises paragrahvis on vaatluse all nende toimkondade küsimus, kes iseseisva arhiivi moodustavad. Kas ametnik moodustab iseseisva arhiivi või mitte, sõltub tema tegevusvaldkonna suuremast või väiksemast iseseisvusest. Provintsi administratiivsete osakondade erinevad ametnikud kõik iseseisvat arhiivi ei moodusta, olgugi et nende kätte on usaldatud teenistuse erinevate harude järelvalve ja juhtimine. Need ametnikud on allutatud provintsisekretärile, ja isegi tema ei moodusta iseseisvat arhiivi, vaid loob provintsiaalkogu ja saadikutekogu arhiive. Kriteerium, kas ametnik moodustab iseseisva arhiivi või mitte, on vahel pandud sõltuvusse küsimusest, kas ametnik peab kirjavahetust organiga, millele ta allub. Kuigi paljudel juhtudel on see küll õige, ei saa reeglit võtta absoluutsena, ja ka siin tuleb igale juhtumile läheneda individuaalselt. Linnavara haldaja peab kirjavahetust munitsipaalse administratiivorganiga, kelle ametkonda ta kuulub, täpselt samuti kui osakonnajuhataja ministriga, kellele ta allub. Vara haldaja ent moodustab iseseisva arhiivi, osakonnajuhtaja poolt registreeritud dokumendid kuuluvad aga ministeeriumi arhiivi.

55. Toimkonnad, millest on järele jäänud resolutsioonid (või protokollid (notulen)), on moodustanud oma arhiivi. See arhiiv peab jääma iseseisvaks. Resolutsioone (või protokolle) mitte jätnud toimkondade dokumendid tuleb arvata kaustadesse, mis moodustavad osa toimkonna ajutiselt ellu kutsunud eestseisuse arhiivist.

Lahendada ülalpool tõstatatud küsimust täiesti rahuldaval viisil ei ole kerge. Abi on ehk sellest, kui juhtida eelnevalt tähelepanu ühele momendile. Paragrahvis on peetud silmas toimkonda, mis ei pruugi koosneda ainuüksi seda loonud eestseisuse liikmetest. Hollandi raepensionäri (*raadpensionaris*) ei olnud provintsi esinduskogus hääleõigust, aga ta oli peaaegu iga selle poolt moodustatud toimkonna liige. Linnapensionär või -sekretär oli linnavalitsuse paljude toimkondade liige, aga linnanõukokku ei kuulunud. Ette võib tulla isegi niisuguseid olukordi, kus ühest isikust koosnev administratiivne organ moodustab toimkonna, mis on temaga seotud täpselt samamoodi nagu ükskõik milline teine toimkond mõne teise administratiivse eestseisusega (näit linnahalduri (*stadhouder*) linnakohtunike väljavahetamiseks määratud toimkond).

Paljud toimkonnad on moodustatud ühtaegu provintsiaal- ja munitsipaalorganite poolt ja sageli on raske öelda, kas niisugust toimkonda tuleb lugeda iseseisvaks, mis tähendab, et toimkond on moodustanud ka omaette arhiivi, või tuleks see arvata ainuüksi toimkonna moodustanud eestseisuse haruks, millest järeldub, et selle arhiiv on vaid peamise organi arhiivi osa. Mõlemal juhul lähevad toimkonnas koostatud paberid tagasi toimkonda moodustanud eestseisuse arhiivi, ühel juhul deponeeritud arhiivina, teisel juhul kaustadena.

Võiks mõelda, et küsimuse vastus sõltub sellest, kas toimkonnal olid ajutiselt piiratud volitused või mitte, kas toimkond moodustati teatud funktsiooni täitmiseks ja lakkas selle lõppemisel eksisteerimast, või kavandati see teatud püsiva tegevuse elluviimiseks. Viimast tüüpi toimkonnaga on tegemist näiteks väiksemate küsimuste lahendamiseks määratud

⁵⁵ 18. sajandil. (*märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele*)

⁵⁶ Groningeni provintsis. (*märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele*)

erivolinike puhul, nagu neid sageli tarvitatakse justiitsasutustes, finantskomisjonides (finantskodades), provintsiaalkogude saadikute nõukogudes või saadikute komisjonides. Tegelikult on alalised komisjonid alati oma arhiive moodustanud, aga seda on sageli teinud ka *ad hoc* komisjonid. Pealegi – kui mitu aastat on vahel need ajutised komisjonid eksisteerinud? Mõelgem või seaduse muudatuste ettevalmistamise toimekondadele, sõdurite majutamise komiteedele, segakomisjonidele (näit *Cambre mi-partie* le),⁵⁷ millest oli ette teada, et need eksisteerivad pikka aega.

Seega on ülaltoodud lahendus ehk soovitamist väärt. Küsimus, kas toimkond moodustab oma arhiivi või mitte, on siinkohal pandud sõltuma ühest kriteeriumist: kas toimkond talletas oma tegevust resolutsioonide ja protokollidega.⁵⁸ Need resolutsioonid või protokollid moodustavad tuuma, mille ümber koondatakse teised arhiivaalid. Kui niisugune tuum on olemas, on tegemist millegi muu kui lihtsa kaustaga. Küll aga tuleb teha selget vahet resolutsioonil (või protokollil) ja aruandel (*proces-verbaal*) või raportil. Aruanne või raport on mõeldud esitamiseks toimkonna loonud eestseisusele; nõnda ei ole see miski muu kui sissetulev dokument, millele tuleb lisadena juurde panna teised toimkonnas loodud dokumendid. Resolutsioonid ja protokollid, seevastu, on mõeldud toimkonnale endale ja annavad seega selgelt märku toimkonna iseseisvusest. Teinekord ei ole toimkonnast resolutsioonide järele jäänud, on vaid üksikud esialgsed märkmed, millest juhindudes kavatsesi koostada raport, ja siis pidi märkmed hävitatama. Need muidugi ei tõenda veel toimkonna iseseisvust.

Ülaltoodud kaalutlused ei muuda tõsiasi, et teinekord on praktilistel põhjustel soovitatav kirjeldada toimkonna arhiivi, mis on väike ja ebaoluline, kaustana või dokumentide pakina, mis kuulub peaaegse arhiivi.

56. Arhiiv tuleb ühte kriteeriumi alusel jagada homogeenetesse osadesse. Üldise iseloomuga dokumendid tuleb panna kokku esimesse osasse, misjärel spetsiaalse iseloomuga dokumendid pannakse erinevatesse osadesse.

See lõik ei vaja tõestamist; tegemist on loomuliku järelusega reeglist, et arhiivi tuleb korraldada süstemaatiliselt. Küll aga on äärmiselt tarvilik, et reeglit rakendataks hästi, sest just sellest on tihti vajaka isegi muidu hoolikalt koostatud nimistutes. Vahel on kõrvuti pandud kõige vanemad lahtised dokumendid, administratiivse organi koosolekute protokollid, lahtised sissetulnud ja väljasaadetud dokumendid, mis pärinevad 1618. aastast hilisemast ajast, üldise juhtimise konkreetsete küsimustega tegelevad dokumendid, erinevaid vaidlusi puudutavad dokumendid (vt Coevordeni nimistu esimest jaotust); nõnda on sel puhul dokumente süstematiseeritud kord kronoloogiliselt (enne ja pärast 1618. aastat), kord vormi põhjal (lahtised dokumendid, protokollid), kord teema järgi. Mujal (näit Utrechti linna arhiivikataloogis, teises jaotuses) on olulist osa finantskoja arhiivi dokumentidest korraldatud eestseisuse erinevate tegevusvaldkondade järgi; selle kõrval on aga mõni jaotus, mis koosneb ainuüksi rae erinevate nõukodade poolt heakskiidetud aruannetest, jaotused, mis kannavad pealkirja "Laekuri arhiiv", "Kammerherra arhiiv", mis on järelikult finantskoja arhiiviga seotud hoopis teisiti kui esimesena mainitud paberid. Peaaegu igas nimistus on dokumentides käsitletud teema poolest üksteisest erinevate jaotuste kõrval üks niisugune, mis kannab pealkirja "Resolutsioonid", justkui poleks kõiki neid teemasid, millele on pühendatud järgnevad jaotused, resolutsioonides üldse mainitud. Niisugust tava on lihtne

⁵⁷ Hugenottide ajal koosnes Madalmaade ja Prantsusmaa kohtute *Cambres mi-partie* võrdsest arvust protestantlikest ja katoliiklikest kohtunikest. (*märkus 1940. aasta ingliskeelsele tõlkele*)

⁵⁸ Tegevust võib talletada ka teises vormis, näit väiksemate küsimuste erivolinike matriklid (*gerechtsrol*) või otsused. See loomulikult ei muuda asja. (*orig märkus*)

selgitada. Resolutsioonide raamat (*resolutieboken*) registreeris eestseisuse kõik ettevõtmised; nõnda on võimatu panna neid raamatuid ükskõik millisesse jaotusesse, mida on eristatud kuidagi teisiti. Ülaltoodud paragrahv võtab seda probleemi arvesse ja ütleb sellepärast otsesõnu, et üldise iseloomuga dokumendid (mitte ainult resolutsioonid, vaid ka sissetulevate ja väljaminevate dokumentide seeriad, üllitised (*publicaties*), palvekirjad (*requesten*), jms), mis ei ole seotud eestseisuse tegevusvaldkonna konkreetse alajaotusega, vaid puudutavad selle tegevust tervikuna, tuleb panna üldjaotusesse. Paragrahv lisab selge sõnaga, et niisugune üldjaotus olgu esimene; nõnda välistab see tihti kasutatud tava pühendada munitsipaalarhiivi esimene jaotus linna privileegidele. Niisugust tava, olgu see kui üldine tahes, ei tohi järgida. Privileegid kuuluvad pealegi sissetulnud dokumentide hulka, olgugi et neid tänu sisu tähtsusele hoitakse eraldi. Nõnda tuleks need panna eraldi jaotusesse, ainult et privileegide ees olgu üldise iseloomuga dokumendid. Kui privileeg on omandatud siis, kui eestseisuse resolutsioone juba üles tähendati, tuleb privileegi andmine sisse kanda ka resolutsioonide raamatusse.

On ütlematagi selge, et ülalöeldu kehtib ainult sedavõrd, kui võrd seda annab sobitada arhiivi vana korraldusega, mis peab jääma lähtekohaks. Võib-olla – kuigi seda tuleb harva ette – on vaja vanast korraldusest pisut kõrvale kalduda. Näiteks on Ijsselsteinis valitsevast lähtunud dokumente, olgu need adresseeritud linnavõimudele või mõeldud rüütelkonnale, pandud varasest ajast peale kokku eraldi jaotusesse, mis asub linna administratiivorgani ja rüütelkonna administratsiooni arhiivide kõrval. Samasugusest korrast peab kinni ka nimistu, kuigi nimetatud kolme jaotuse puhul ei saa mingil juhul rääkida ühtsest kriteeriumist.

Võimalik, et vaja on ka üht või enam jaotust jagada alajaotustesse. Seejuures ei pruugi rakendada sama kriteeriumi, millest lähtuti peajaotuses, küll aga on vaja, et ühe ja sama peajaotuse kõik alajaotused lähtuksid ühest kriteeriumist. Nõnda on Montfoorti mõisnike arhiivi üks jaotus jagatud kaheks: üks sisaldab dokumente, mis on seotud Burgrave perekonna liikmetega, teine dokumente, mis on seotud perekonnale kuulunud maade õigustega. Kumbki dokumentide kategooria on omakorda süstematiseeritud erinevatesse jagudesse: personaalsete õigustega seotud dokumendid on järjestatud kronoloogiliselt, maa kasutusõigustega seotud dokumendid on korraldatud geograafiliselt. Nõnda on igas jaotuses erinev kriteerium; aga ühe jaotuse alajaotuses on alati kasutatud üht kriteeriumi.

Põhimõte, mille järgi arhiivi korraldada, tuleb jätta arhivaari otsustada, kes peab sel puhul arvesse võtma arhiivi olemust. Reeglina tuleb kõigepealt korraldada peakogu ja hiljem sellele lisatud arhiivid; seejärel tuleb kronoloogiline korraldus, nagu ülalmainitud Monfoorti nimistu näites, või jaotatakse iga peajaotuse dokumendid, nagu Utrechti linnaarhiivi nimistus, vastavalt nende iseloomule mitmesugustesse jaotustesse, mis vastavad asjassepuutuva administratiivorgani tegevusvaldkondadele. Lõpuks on teinekord tarvilik mõnda jaotust veel kord alajaotustesse jagada. Aga nagu juba öeldud, iga arhiiv nõuab oma korraldust, ja kui väga ka ei tahaks selleks üldiseid reegleid kehtestada, tuleks sel puhul suuniste andmisest hoiduda.

(järgneb)